

Georges Perec

Muž, který spí

Tato kniha vychází za pomoci programu na podporu publikační činnosti
F. X. Šalda Francouzského institutu v Praze.

Cet ouvrage, publié dans le cadre du Programme d'aide à la publication
F. X. Šalda, a bénéficié de la collaboration de l'Institut français de Prague.

Tato kniha se těší podpoře Nadace Český literární fond.

© Editions Denoël.

Published by arrangement with Literary Agency "Agence de l'Est".

© Rubato, 2016

Translation © Lukáš Prokop, 2016

ISBN 978-80-87705-45-2

Paulette
Památce J. P.

Není nutné, abys vycházel z domu. Zůstaň u svého stolu a naslouchej. Ani nenaslouchej, jen čekej. Ani nečekej, buď úplně tichý a sám. Svět se ti nabídne k odhalení, nemůže jinak, okouzlen bude se před tebou vinout.

Franz Kafka

(Úvahy o hříchu, utrpení, naději a pravé cestě)

Jakmile zavřeš oči, začíná dobrodružství spánku. Znamé šero pokoje, temný prostor přerušovaný několika detaily, kde paměť bez nesnází nalézá cesty, jimiž jsi tisíckrát prošel a které ti znovu vyznačuje tmavý okenní čtverec, obnovuje je odlesk umyvadla, police trochu jasnějším stínem knihy, zpřesňuje je černější masa pověšených šatů, střídá po určité chvíli dvourozměrný prostor jako obraz bez jasných hranic, který svírá velmi malý úhel s rovinou tvých očí a který jako by ti ne úplně kolmo dosedal na hřbet nosu, obraz, jenž ti nejprve může připadat jednotvárně šedý, nebo spíš nevýrazný, bez barev a tvarů, ale nepochybně velmi rychle získá alespoň dvě vlastnosti: první, že ztemňuje, více nebo méně podle toho, jak pevně zavřeš víčka, nebo přesněji, jako by stažení vykonané na oblouku obočí, když zavíráš oči a chceš změnit sklon roviny vzhledem k tělu, utvořilo z obočí předěl, a následkem toho, ačkoli tento následek není prokazatelný jinak než svou samozřejmostí, se změni hutnost nebo kvalita temnoty, kterou vnímáš; druhou,

že povrch tohoto prostoru není vůbec pravidelný, nebo přesněji, že rozdělení, rozmístění temnoty se neděje rovnoměrně: horní vrstva je nepochybně temnější, nižší vrstva, která se ti zdá nejbliž, ačkoliv je už zřejmé, že pojmy jako blízkost a vzdálenost, dole a nahoře, vpředu a vzadu naprosto ztratily svou přesnost, je z jedné části mnohem šedivější, to znamená nikoli nevýraznější, jak si zpočátku myslíš, ale opravdu mnohem bělejší, a k tomu obsahuje, nebo nese, jeden, dva nebo víc druhů váčků, pouzder, představuješ si je trochu jako slzné žlázy, se štíhlými obrvenými okraji, uvnitř nichž se třesou, chvějí, kroučí velmi ostré záblesky, občas tenoučké jako velmi jemné pruhování, někdy tlustší, skoro tak tlusté jako červi. Tyto záblesky, i když záblesky je výraz naprosto nevhodný, mají tu zvláštní vlastnost, že se nedají pozorovat. Jakmile se na ně zaměříš trochu pozorněji, a je skoro nemožné to neudělat, protože před tebou tančí, zatímco ostatní věci sotva existují, a stěží jsou tak citlivé jako předěl tvého obočí a tento široký dvourozměrný prostor, více či méně zachytitelný, kde se nepravidelně rozkládá tma, ale jakmile je začneš pozorovat, třebaže tohle slovo už samozřejmě nic neznamená, jakmile si chceš například zjistit aspoň něco málo o jejich formě nebo podstatě, anebo nějakém detailu, můžeš si být jistý, že se ocitneš s otevřenýma očima proti oknu, tmavému obdélníku, který se znovu stane čtvercem, i když se mu tyto váčky v ničem nepodobají. Avšak opět se objevují, a s nimi i prostor více či méně

nakloněný, rozkládající se ti na obočí, a to pravděpodobně beze změny chvíli potom, cos znovu zavřel oči. Přesto si v tom posledním bodě nemůžeš být úplně jistý, protože po těžko odhadnutelné chvíli, kdy ještě nic nepotvrzuje, že nadobro zmizely, můžeš prohlásit, že značně vybledly. Teď máš co dělat s pruhovanou šedí náležející tomu samému prostoru, který ti prodlužuje obočí, řekněme ale zdeformovanému, a to způsobem, jako by se stále vychyloval vlevo; můžeš ho sledovat, prozkoumávat, aniž bys rozbil celek, aniž bys vyvolal rychlé probuzení, ale nemá to naprosto žádný smysl. To vpravo něco je, v tomto případě prkno, více nebo méně vzadu, více nebo méně nad ním, více nebo méně vpravo. Jistěže prkno není vidět. Jen víš, že je tvrdé, i když na něm nejsi, protože jsi právě na něčem, co je velmi měkké a co je tvé vlastní tělo. Vzniká docela překvapivý jev: jsou tu tři prostory, které nelze zaměňovat, tvé měkké tělo, vodorovné a bílé, pak předěl tvého obočí, který ovládá šedivý, obyčejný, zešikmený prostor, a konečně prkno, které je nehybné, na povrchu velmi tvrdé, s tebou rovnoběžné, a možná dosažitelné. Je zřejmé, i když je to jen tohle, co je zřejmé, že vylezeš-li na prkno, spíš, a že tohle prkno znamená spánek. Podstata úkonu, i když si myslíš, že na její objasnění budeš potřebovat spoustu času, nemůže být jasnější: bylo by třeba redukovat postel a tělo do té míry, aby vytvořily jediný bod, kuličku, anebo, a to je totéž, omezit veškerou tělesnou ochablost a soustředit ji do jednoho

místa, například do bederního obratle. Ale tělo v takovém okamžiku už nepředstavuje tu krásnou jednotu jako před chvílí, ve skutečnosti se rozprostře do všech stran. Zkusíš si přitáhnout prst u nohy, palec, stehno, ale zůstává tu pravidlo, na které zapomínáš, a to, že nesmíš nikdy ztratit ze zřetele tvrdost prkna, to znamená, že jsi měl použít lest, vrátit se k tělu, aniž by zapochybovalo, aniž bys o tom ty sám s jistotou věděl, ale už je pozdě, od jisté doby je vždy už příliš pozdě, a – podivný důsledek – oblouk obočí se rozbíjí na dvě části a z prostoru mezi očima, jako by předěl dosud držel všechno pohromadě a jako by se veškerá síla tohoto předělu soustředila v tomto místě, tě najednou zachvacuje určitá bolest, bezesporu vědomá, kterou hned poznáváš jako tu nejobyčejnější z bolestí hlavy.

V pokoji pro služku sedíš v pyžamových kalhotách svlečený do půl těla na úzké lavici, která ti slouží za postel, na kolenou knihu *Přednášky o průmyslové společnosti* od Raymonda Arona, otevřenou na straně sto dvanáct.

Nejdřív je to jakýsi druh omrzelosti, únavy, jako by sis najednou uvědomil, že jsi dlouhou dobu, několik hodin, obětí zákeřné, ochromující, sotva bolestivé, a přesto nesnesitelné nevolnosti, dotěrného a tíživého dojmu, že jsi bez svalů i kostí, pytel sádry mezi pytli sádry.

Slunce praží do pozinkované plechové střechy. Naproti tobě, ve výšce očí, na polici z bílého dřeva, stojí nedopitá, trochu špinavá miska Nescafé, poloprázdný pytlík cukru, v reklamním popelníku z falešného bělavého opálu dohořívá cigareta.

V sousedním pokoji někdo přechází sem a tam, kašle, šoupá nohama, přemísťuje nábytek, otevírá zásuvky. Na vodovodním kohoutku na chodbě se stále perli kapka vody. Ruch z ulice Saint-Honoré stoupá zezdola až sem.

Na zvonici svatého Rocha odbijejí dvě hodiny. Znovu zvedáš oči, přestáváš číst, ale vlastně jsi nečetl už delší dobu. Otevřenou knihu pokládáš na lavici vedle sebe. Natahuješ ruku a zamačkáváš cigaretu, která hoří v popelníku, dopjíš misku Nescafé: je akorát vlahé, přeslazené a trochu hořké.

Jsi promočený potem. Vstáváš, jdeš k oknu a zavíráš ho. Nad maličkým umyvadlem pouštíš vodu, vlhkou žínkou si otíráš čelo, krk a ramena. Pokrčuješ ruce a nohy, leháš si na bok na úzkou lavici. Zavíráš oči. Máš těžkou hlavu a ztuhlé nohy.

Později, v den, kdy máš jít ke zkoušce, z postele nevstaneš. Není to promyšlené gesto, není to ostatně ani gesto, ale jeho nepřítomnost, gesto, které neděláš, gestům se vyhýbáš. Lehl sis brzo, spal jsi klidně, natáhl sis budík, čekal jsi, až zazvoní, a slyšel ho dobrých pár minut zvonit, už jsi byl probuzený horkem nebo světlem anebo rachotem mlékařů, popelářů, čekáním.

Zvoní budík, nehýbeš se, zůstáváš v posteli, zavíráš oči. V sousedních pokojích se rozezvoní další budíky. Slyšíš, jak teče voda, jak se zavírají dveře, rychlé kroky na schodech. Ulice Saint-Honoré se zaplňuje zvuky aut, svištěním pneumatik, rychlými průjezdy, úsečnými pokyny strážníků. Plácají okenice, obchodníci vytahují plechové rolety.

Nehýbeš se. Nepohneš se. Někdo jiný, dvojník, možná tvůj fantom, za tebe dělá, jedno po druhém, gesta, která už neděláš: vstává, myje se, holí, obléká, odchází. Necháváš ho skákat po schodech, utíkat po ulici, chytat za jízdy autobus, dorazit ve smluvenou hodinu, udýchaného vítězoslavně stanout ve dveřích učebny. Vysokoškolské vysvědčení z obecné sociologie. První písemná zkouška.

Vstáváš příliš pozdě. Pilné a unavené hlavy se tam právě v zamyšlení sklony nad lavicemi. Trochu znepokojené pohledy tvých přátel se možná sbíhají v místě, které zůstalo prázdné. Neřekneš na čtyřech, osmi nebo dvanácti listech, co víš, co si myslíš, co víš, že je třeba si myslet o odcizení, o dělnících, o modernosti a o volném čase, o bílých límečcích nebo o automatizaci, o poznání druhého, o de Tocquevillově soupeři Marxovi, o Lukácsově nepříteli Weberovi. V každém případě bys býval nic neřekl, jelikož toho moc nevíš a ani si nic nemyslíš. Tvé místo zůstává prázdné. Nedokončíš bakaláře, nikdy se nepustíš do zkoušky, abys získal diplom. Už nebudeš studovat.

Misku Nescafé si vaříš jako každý den; jako každý den do něj přidáváš pár kapek kondenzovaného mléka. Nemyješ se, stěží se oblékneš. Ve vaničce z růžové umělé hmoty necháváš odmočit tři páry ponožek.

Nejdeš si stoupnout k východu ze zkouškové místnosti, aby ses poptal na témata, která byla předložena důvtipu studentů. Za svými kamarády do kavárny nejdeš, zvyk by býval chtěl, abys tam jako vždycky zašel, zvlášť v tak významný den. Jeden z nich zítra vystoupá šest pater vedoucích k tvému pokoji. Jeho krok poznáš na schodech. Necháš ho klepat na dveře, čekat, zaklepat znovu o trochu silněji, nahoře na zárubni hledat klíč, který tam necháváš, když si na chvíli odskočíš pro chleba, kávu, cigarety nebo noviny anebo pro poštu, znovu ho necháváš čekat, slabě zaklepat, tiše zavolat tvé jméno, váhat a odšourat se dolů.

Potom se vrátil a strčil pod dveře vzkaz. Pak přišli další, druhý den, i den nato, klepali, hledali klíč, volali, nechali vzkaz.

Čteš si listky a muchláš je do kuličky. Dávají si s tebou schůzky, na které nejdeš. Zůstáváš natažený na úzké lavici, ruce pod hlavou, pokrčená kolena. Koukáš do stropu a nacházíš tam praskliny, úlomky, skvrny, nerovnosti. Nechceš nikoho vidět, nechceš ani mluvit, ani přemýšlet, ani jít ven, ani se hýbat.

Jednoho takového dne, o trochu později, o trochu dřív, zjistíš, aniž by ses podivil, že něco nefunguje, že upřímně řečeno neumíš žít, že to nikdy nebudeš umět.

Do střešních plechů praží slunce. Horko v pokoji pro služku je nesnesitelné. Sedíš vmáčkly mezi lavici a skříň, otevřenou knihu na kolenou. Už dávno nečteš. Oči máš upřené na polici ze světlého dřeva, na vaničku z růžové umělé hmoty, v níž hnije šest ponožek. Z cigarety odložené v popelníku stoupá skoro pravidelný proužek kouře a pod stropem posetým nepatrnými puklinami se rozprostírá v proměnlivý příkrov.

Něco se kazilo, něco se pokazilo. Už necitíš – jak to říct? – podporu: něco, o čem ses domníval, se domníváš, že tě až doteď posilovalo, co tě hřálo u srdce, začíná ti chybět pocit, že žiješ, snad i že jsi důležitý, pocit sounáležitosti, že jsi ponořený do života.

Přesto nejsi jako ti, kteří probdí celé hodiny ptaním se, jestli žijí a proč, odkud přicházejí, kým jsou, kam jdou. Nikdy sis vážně nepoložil otázku, jestli bylo dřív vejce nebo slepice. Metafyzické starosti nijak zvlášť nezvrásnily tvůj ušlechtilý obličej. Leč nic nezůstává z té prudké dráhy, z toho pohybu kupředu, k němuž jsi byl dávno vyzván, abys poznal svůj život, tedy jeho smysl, pravdu, rozpětí: minulost bohatou na užitečné zkušenosti, poučení, která sis uchoval, zářivé vzpomínky z dětství, oslňující venkovské štěstí, oživující mořskou brizu, intenzivní, souvislou přítomnost, zhmotnělou jakožto životní energie, přející, kvetoucí, zářnou budoucnost plnou čerstvého vzduchu. Minulost, přítomnost i budoucnost splývají: ony jsou jedi-

nou tíhou tvého těla, zákeřnou migrénou, únavou, horkem, hořkostí a vlažností Nescafé. A jestliže pro svůj život potřebuješ nějaké kulisy, tak to není majestátní pláň (obvykle jedna podivuhodná iluze perspektivy), kde skotačí a získávají rozlet děti s kulatoučkými tvářemi vítězí lidskosti, ale ať děláš co děláš, ať ještě chováš nějakou iluzi, je to tenhle protáhlý kumbál, který připomíná nudli a slouží ti za pokoj, tenhle podkrovní pokojík dlouhý dva metry dvaadvadesát, široký metr sedmdesát tři, to je trochu víc než pět metrů čtverečních, tahle mansarda, ze které ses už pár hodin, pár dnů nehnul: sedíš na lavici příliš krátké na to, aby ses na ní mohl v noci pořádně natáhnout, příliš úzké, aby ses na ní mohl v klidu otočit. Skoro fascinovanýma očima teď sleduješ vaničku z růžové umělé hmoty, ve které je akorát šest ponožek.

Bez jídla, bez čtení, téměř bez pohnutí zůstáváš ve svém pokoji. Sleduješ vaničku, polici, kolena, vlastní pohled v na-prasklém zrcadle, misku, vypínač. Posloucháš hluk z ulice, kapání vodovodního kohoutku na chodbě, zvuky od souseda, chrchlání, otevírání a zavírání zásuvek, záchvaty kašle, pískání konvice. Na stropě pozoruješ klikatou linku tenké praskliny, zbytečnou cestu nějaké mouchy, skoro zachytitelný růst stínů.

Tohle je tvůj život. Tohle ti patří. Můžeš udělat spolehlivý výčet skromného majetku, přesnou bilanci svého prvního čtvrtstoletí. Je ti pětadvacet let a máš devětadvacet

zubů, tři košile a osm ponožek, pár knížek, které už nečteš, pár desek, které už neposloucháš. Nemáš chuť na cokoli vzpomínat, ani na rodinu, ani na studia, ani na lásky, ani na přátele, ani na prázdniny, ani na plány. Cestoval jsi a nic sis z toho neodnesl. Sedíš a chceš jenom čekat, čekat až do té doby, kdy už nebude na co čekat: ať přijde noc, ať hodiny zazní úderem, ať dni odejdou, ať se vzpomínky rozplynou.

Přátele nevidáš. Dveře neotevíváš. Poštu nevybíráš. Knihy, které sis půjčil v knihovně Pedagogického ústavu, nevracíš. Rodičům nepíšeš.

Ven vycházíš jako krysy, kočky a nestvůry, až když se setmí. Potloukáš se po ulicích, vkrádáš se do malých špiňavých kin Velkých bulvárů. Někdy prochodíš celou noc; někdy prospíš celý den.

Jsi povaleč, náměsíčný, budižkničemu. Definice se mění podle hodin, podle dní, ale smysl zůstává přibližně jasný: cítíš, že se pro život, jednání, práci moc nehodíš; chceš jenom trvat, chceš jenom čekání a zapomnění.

Moderní život obvykle takové sklony příliš neoceňuje: viděl jsi to kolem sebe, stále se upřednostňují činy, velké plány, nadšení: člověk směřující kupředu, člověk s očima upřenýma na horizont, člověk hledící přímo před sebe. Jasný pohled, pevná brada, jistý krok, zatažené břicho. Houževnatost, iniciativa, zanícení, úspěch vyznačují doko-

nale jasnou cestu neobyčejně příkladného života, malují posvátné obrazy boje o život. Milosrdné lži, které chlácholí sny všech přešlapujících a zabředávajících, ztracené iluze opomíjených lidí, těch, kteří přišli příliš pozdě, těch, kteří položili svůj kufr a posadili se na něj, aby si otřeli čelo. Ale ty nemáš zapotřebí omluvy, politování, stýskání. Nic neodvrhuješ, nic neodmítáš. Přestal jsi postupovat vpřed, jenže ani předtím jsi vpřed nepostupoval, znovu nevyrážíš, přišel jsi, nevidíš, co dál: stačil, skoro stačil jeden květnový den, kdy bylo příliš horko, nevhodná konjunkce textu, v němž jsi ztratil nit, misky Nescafé, které bylo najednou příliš hořké, a vaničky z růžové umělé hmoty plné načernalé vody, kde plavalo šest ponožek, aby se něco pokazilo, znehodnotilo, rozpadlo a aby se za jednoho jasného dne – ale den není nikdy jasný v pokoji pro služku v ulici Saint-Honoré – objevila tahle zarmucující pravda, smutná a trapná jako oslovská čepice, těžká jako slovník Gaffiot: nechceš pokračovat, nemáš chuť se bránit ani útočit.

Přátelé se unavili a na dveře už neklepou. Ulicemi, kde bys je mohl potkat, už nechodíš. Vyhýbáš se otázkám, pohledu náhodného kolemjdoucího, odmítáš nabídnuté pivo nebo kávu. Noc, pokoj, oni jediní tě ochraňují: úzká lavice, kde zůstáváš natažený, strop, který každou chvíli znovu objevuješ; noc, kdy se ti samotnému uprostřed davu Velkých bulvárů přihodí být takřka jakoby šťastný z hluku a světla, pohybu a zapomnění. Nepotřebuješ mluvit, chtít. Násle-

duješ proud, který se pohybuje sem a tam od Republiky k Magdaleně, od Magdaleny k Republice.

Na stanovení diagnóz nejsi zvyklý a nemáš na to chuť. To, co tě znepokojuje, co tě rozrušuje, co tě děsí, co tě ale někdy rozněcuje, to není nenadállost tvé vlastní proměny, naopak, právě nejasný a tíživý pocit, že se neodehrála, že se nic nezměnilo, že jsi takový vždycky byl, i když to víš až teď: v prasklém zrcadle není tvůj nový obličej, to jen spadly masky, roztály horkem pokoje, odlepily se ochablostí. Masky správné cesty, velkých jistot. Copak jsi během těch pětadvaceti let nevěděl nic o tom, co tě dnes tak neúprosně tlačí? Nikdy jsi trhliny v tom, čemu říkáš dějiny, neviděl? Zmrtvělý čas, cesty odnikud nikam. Pomíjivá a palčivá touha víc neslyšet, víc nevidět, zůstat mlčenlivý a nehybný. Nesmyslné sny o samotě. Stížen ztrátou paměti, bloudit Zemí Slepců: široké a prázdné ulice, studená světla, mlčící tváře, po nichž bys klouzal pohledem. Být navždy nedostížitý.

Jako by se pod tím poklidným a idylickým příběhem poslušného dítěte, dobrého žáka, férového kamaráda, pod těmito zjevnými, příliš zjevnými znaky růstu, zrání – značky tužkou na zárubni dveří na záchod, diplomy, dlouhé kalhoty, první cigarety, pálení po holení, alkohol, klíč

pod rohožkou na sobotní večírky, ztráta panictví, první let, křest ohněm – odedávna vinula ještě nějaká jiná nit, všudypřítomná, držená v bezpečné vzdálenosti, která teď splétá důvěrně známou síť tvého znovunalezeného života, nicotnou výzdobu tvého zrazeného života, znovu se objevujících vzpomínek, titěrné obrazy téhle odkryté pravdy, té dlouho odkládané rezignace, té touhy po klidu, netečné a rozmazané obrazy, přeexponované, skoro bílé, téměř mrtvé fotografie, už takřka zkamenělé: venkovská ulice, zavřené okenice, mdlé stíny, mouchy bzučící v tamních kasárnách, šedými přehozy zakrytý obývací, v paprsku světla na chvíli zastavený prach, pustá pole, nedělní hřbitovy, vyjíždějí autem.

Čtvrtek odpoledne, muž sedící na úzké lavici, otevřená kniha na kolenou, nepřítomný pohled.

Jsi jen neurčitý stín, tvrdé jádro lhostejnosti, nezúčastněný pohled unikající pohledům. Němé rty, pohaslé oči, budeš od nynějška zachytitelný v kalužích, ve výkladech, v lesklých karoseriích aut, prehavé odlesky tvého zpomaleného života.

Netečnou rukou kloužeš po polici ze světlého dřeva. Z vodovodního kohoutku na chodbě kape voda. Soused spí. Slabé zasupění dieslového taxíku na zastávce neruší ticho, spíš ho zdůrazňuje. Paměť zachvacuje zapomnění.

Nic se nestalo. Už se nic nestane. Praskliny na stropě kreslí pochybný labyrint.

Byly to ty všední dny, v pokoji horko jako v kotli, jako ve výhni, a v lavoru z růžové umělé hmoty šest ponožek, podobných zvadlým žralokům, spícím velrybám. Tenhle budík, který nezazvonil, který nezvoní, který nezazvoní čas tvého vstávání. Otevřenou knihu odkládáš vedle sebe na lavici. Natáhneš se. Všechno je tíha, hukot, strnulost. Umíráš. Noříš se do spánku.

Georges Perec

Muž, který spí

Z francouzského originálu *Un homme qui dort*
vydaného nakladatelstvím Denoël v Paříži roku 1967
přeložil Lukáš Prokop

Jako motto byl použit citát z díla Franze Kafky v překladu Ria Preisnera

Odpovědný redaktor Jiří Kettner

Grafická úprava OFICINA

Obálka Juraj Horváth

Sazba JT

Vydalo nakladatelství RUBATO v Praze roku 2016

Vytiskla TISKÁRNA PROTISK, s. r. o., České Budějovice

První vydání

ISBN 978-80-87705-45-2

RUBATO

Sarajevská 8, 120 00 Praha 2

www.rubato.cz

studio@rubato.cz